

Kreatywna czy oszukańcza sprawozdawczość finansowa? Sygnały, symptomy, diagnoza

<https://doi.org/10.33141/po.2011.11.10>

Przeład Organizacji, Nr 11 (862), 2011, ss. 36-39
www.przeładorganizacji.pl
Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa (TNOiK)

Ewa Śnieżek, Michał Wiatr

Wprowadzenie

Coraz szybszy rozwój gospodarczy i wzmocniona presja konkurencji powodują, że ryzyko i niepewność są uznawane za najbardziej charakterystyczne cechy współczesnego otoczenia konkurencyjnego. W takim przypadku niezwykle ważną i pożądaną umiejętnością staje się trafne przewidywanie przyszłości, własnych potencjałów strategicznych i możliwości. Wymaga to zbudowania odpowiedniego systemu informacyjnego będącego podstawą zarządzania. Z punktu widzenia dostarczanych informacji rachunkowość jest jego kluczowym elementem – sprawozdania finansowe firm są obecnie głównym źródłem informacji gospodarczej.

W ostatnich latach pojawiło się wiele publikacji traktujących o rachunkowości kreatywnej. Bez względu na fakt, jak dany autor ją definiuje, w ramach jakich struktur i kryteriów ją klasyfikuje, krótko mówiąc, jaką wagę nadaje jej skutkom i jakie konotacje jej przypisuje, obecność problematyki rachunkowości agresywnej, kreatywnej czy oszukańczej w literaturze przedmiotu to znak czasów, w których żyjemy.

Niniejszy tekst jest kolejnym głosem w tej dyskusji, a inspiracją do rozważań stały się przemyślenia Leszka Michalczyka zawarte w artykule „Współczesne nurty rachunkowości w aspekcie realizacji celów ekonomicznych przedsiębiorstw”¹⁾. Nie polemizując z zamieszczonymi w nim treściami, w poniższym opracowaniu starano się wyraźnie oddzielić rozważania na temat prawidłowego lub tendencyjnego obrazu dokonań podmiotu gospodarczego od analizy podstawowych funkcji i istoty rachunkowości, ponieważ „współczesne rozwiązania księgowe wynikają z zastosowania wariantowych ujęć w rachunkowości i mogą mieć negatywne skutki dla funkcjonowania przedsiębiorstw na rynku”²⁾.

Agresywna rachunkowość (sprawozdawczość finansowa) – sygnały i symptomy

Rachunkowość agresywna, niekiedy nazywana również oszukańczą, stanowi świadomy i rozmyślny wymiar defraudacji. W odróżnieniu od właściwie pojmowanej rachunkowości kreatywnej, dzięki której przedsiębiorstwo może, nie naruszając reguł prawa, np. zmniejszyć obciążenia podatkowe, w przypadku rachunkowości agresywnej obciążenia podatkowe przedsiębiorstw przeważnie rosną, a negatywne tego następstwa ponoszą właściciele. Rachunkowość agresywna jest bowiem ukierunkowana głównie na sztuczne zawyżanie wyników, co generalnie służy do sztucznego zawyżania pozycji finansowej i wyceny

wartości przedsiębiorstwa. Choć zyski księgowe przekraczają realne dokonania, stają się one źródłem jak najbardziej rzeczywistego powiększania korzyści i dochodów osobistych menedżerów³⁾.

Spółki, chcąc wypaść jak najlepiej w oczach inwestorów, ubarwiają swoje sprawozdania tak, aby pokazywały one sytuację lepszą niż w rzeczywistości, co w świetle faktu, że dostarczają one informacji niezbędnych do oceny atrakcyjności inwestycyjnej⁴⁾, staje się poważnym problemem dla praktyki gospodarczej. Pierwsze próby wykorzystywania sprawozdawczości finansowej do celowego zarządzania informacją kierowaną do odbiorcy⁵⁾ udokumentowano w latach 20. ub. wieku w Stanach Zjednoczonych⁶⁾, czego efektem było pojawienie się w późniejszym okresie koncepcji zarządzania zyskiem (*earnings management*), wykorzystywanej w prezentacji finansowych osiągnięć organizacji biznesowych⁷⁾.

Upadek amerykańskiego giganta energetycznego Enron i utrata dobrego imienia jego audytora okazały się tylko wierzchołkiem góry lodowej. Księgami rachunkowymi manipulowało znacznie więcej spółek giełdowych w Stanach Zjednoczonych; również inne firmy audytorskie tolerowały nieprawidłowości i agresywne działania księgowych, określane delikatnie jako „kreatywna rachunkowość”. W związku z tym pojęcie rachunkowości kreatywnej w potocznym znaczeniu uzyskało negatywne konotacje; kojarzy się ona teraz z oszustwem, fałszerstwem i malwersacjami.

Tymczasem rachunkowość kreatywną należy postrzegać także jako takie prowadzenie ksiąg rachunkowych i sporządzanie sprawozdań finansowych, które w rzeczywisty sposób oddaje prawdę o sytuacji majątkowej i finansowej podmiotu oraz jego dokonaniach. Kreatywność w takim rozumieniu jest i będzie stosowana w rachunkowości przez wszystkie bez wyjątku przedsiębiorstwa, a historia kreatywnej rachunkowości jest tak stara jak sporządzanie sprawozdań finansowych i podawanie ich do publicznej wiadomości. Jest przecież rzeczą naturalną, że przedsiębiorstwa starają się w taki sposób przedstawić dane finansowe, aby tworzyły one jak najkorzystniejszy ich wizerunek.

Rachunkowość agresywną⁸⁾ można zdefiniować jako proces, dzięki któremu transakcje i operacje gospodarcze są ukształtowane w taki sposób, aby dawały rezultat pożądany, a nie neutralny, prawdziwy, rzetelny, jasny i kompletny. W rezultacie skandali finansowych przyjęło się traktować pojęcia rachunkowości kreatywnej i rachunkowości agresywnej zamiennie. Tymczasem granice między nimi z pewnością wyznacza rozróżnienie między prawem wyboru w rachunkowości (*accounting choice*) a oszustwem, fałszerstwem

i defraudacja. Te ostatnie zjawiska są przedmiotem zainteresowania prawa karnego i gospodarczego i w ogóle nie podlegają dyskusji w kategoriach „dobra i zła”, a rozważanie ich na gruncie czystej rachunkowości powinno mieć wyłącznie wymiar prewencyjny⁹⁾.

Tym samym sprawozdawczość finansowa uzyskuje nową jakość – swoim wpływem obejmuje zarówno ekonomię globalną, jak i zagadnienia kształtowania i zabezpieczania wartości dla właścicieli kapitału. Stawia też rachunkowość w nowym świetle, powierzając jej rolę nie jest tylko odtwórczego przedstawiania wyników, ale również coraz szerszego antycypowania przyszłych działań.

Chęć przedstawienia przedsiębiorstwa w jak najkorzystniejszym świetle doprowadziła do wypracowania wielu metod fryzowania elementów sprawozdania poprzez wykorzystanie nie tylko powszechnie znanych, dopuszczonych przez prawo alternatywnych rozwiązań, ale również luk w regulacjach prawnych czy też działania na granicy prawa. Przedstawienie sytuacji firmy w upiększony sposób może być skutkiem zamiaru jej sprzedaży, chęci wywarcia wpływu na podwyższenie kursu akcji i ich sprzedaży po wysokich cenach, dążenia kierownictwa do uzyskania wysokich ocen ich pracy i uzyskanych efektów, chęci ukrycia niewypłacalności, przesłanek do ogłoszenia upadłości czy też popełnionych nadużyć i strat¹⁰⁾. Elastyczność sprawozdawczości finansowej w rękach sporządzających sprawozdania finansowe może powodować uzyskiwanie założonych wcześniej tendencyjnych wizerunków przedsiębiorstwa (tabela 1).

Inną przesłanką rozwoju coraz to nowszych kreatywnych rozwiązań księgowych (w zakresie ewidencji oraz ujawniania informacji finansowej) jest innowacyjny charakter działań przedsiębiorstw i samego rynku kapitałowego, dzięki czemu pojawiają się w sprawozdaniach finansowych nowe pozycje, których pomiar i wycena nie jest uregulowana, a jeśli jest, to i tak sprawia wiele problemów merytorycznych. Wskazuje to na jeszcze jedną cechę rachunkowości agresywnej – jest to zjawisko znacznie częściej występujące w sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw działających w skali globalnej, gdzie innowacyjność niejednokrotnie jest jedynym sposobem zwalczania konkurencji i zagwarantowania dominującej pozycji na rynku.

Agresywna rachunkowość (sprawozdawczość finansowa) – diagnoza

Rozpoznanie, czy możemy mieć do czynienia z agresywną (oszukańczą) sprawozdawczością finansową, powinno rozpocząć się od dokładnej analizy warunków panujących w przedsiębiorstwie, poznania sił wpływających na organizację oraz działających wewnątrz niej. Badania M. Hulickiej, oparte na autentycznych badaniach sprawozdań finansowych przeprowadzonych przez biegłych rewidentów, pozwoliły zaobserwować wiele prawidłowości, które mogą świadczyć o wystąpieniu rachunkowości „kreatywnej” graniczącej z malwersacją. Powodów, dla których sporządzający sprawozdania finansowe mogą uciekać się do takich kroków, można szukać w jednym z poniższych czynników¹¹⁾:

- wywieranie presji na zarząd w zakresie prezentowanych zysków (premija za zarządzanie uzależniona od osiągniętych wyników, utrzymanie się na pozycji członka zarządu, uwarunkowane osiągnięciem określonej wielkości dochodów itp.);

- ciężka sytuacja finansowa jednostki, kłopoty z dostawcami, trudności ze spłatą kredytów bankowych itp.;
- fałszowanie rzeczywistości gospodarczej i finansowej – często ma ono miejsce w przypadku chęci pozyskania dodatkowego inwestora i dokonywania intratnych transakcji kapitałowych. Możliwość popełnienia oszustwa i zawłaszczenia majątku jest większa w przypadku nienależytego nadzoru i braku sprawnie działającego i odpowiedniego systemu kontroli wewnętrznej;
- brak odpowiednich procedur prawidłowego obiegu dokumentów, brak profesjonalizmu i niezajomość stosowanych regulacji i zasad, niewłaściwe ujmowanie w księgach rachunkowych zaistniałych zdarzeń gospodarczych;
- popełnienie oszustwa przez pracownika w sytuacji braku etycznych postaw i kultury uczciwego działania, jaskrawo niesprawiedliwych stosunków pracy i wynagradzania – pracownik rekompensuje sobie w ten sposób skutki rzekomej bądź rzeczywistej krzywdy;
- podatność na zawłaszczenie majątku przez osoby z natury nieuczciwe lub znajdujące się w trudnej sytuacji życiowej, gdy w przedsiębiorstwie nie ma wystarczających procedur kontrolnych bądź ich zupełnie brakuje (w przypadku braku skutecznego systemu kontroli wewnętrznej i wykrywania oszustw nadużywanie zajmowanego stanowiska i zawłaszczanie majątku stają się bardziej prawdopodobne).

Wymienione czynniki wskazują tylko na niektóre z wielu wrażliwych obszarów przedsiębiorstwa, w których rodzą się pomysły bądź potrzeby zafałszowania informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych. Jednak najczęstszy wpływ na wykorzystanie agresywnej inżynierii księgowej występuje w sytuacji zapotrzebowania na dodatkowy kapitał bądź groźby ujawnienia kryzysu w firmie, polegającego na utracie płynności, wypłacalności czy rentowności. Wówczas należy zwrócić uwagę na następujące okoliczności poprzedzające wystąpienie kryzysu bądź objawiające jego istnienie w przedsiębiorstwie¹²⁾:

- złe oszacowanie popytu i w związku z tym nadmierne inwestycje (inwestycje, które miały przynieść sukces, wymagały finansowania, a następnie spłaty; obniżony popyt zagraża spłacie);
- brak finansowania (mimo dobrej koniunktury w branży, wskutek nienajlepszej reputacji, niskiej zdolności kredytowej czy braku zabezpieczeń);
- niska rentowność, która może być spowodowana akceptowaniem nierealnych terminów płatności w walce o rynek bądź spadkiem koniunktury (niska rentowność działalności podstawowej, jeżeli nie zostaje ona zlikwidowana, powoduje brak płynności, a w konsekwencji – prawie zawsze – niewypłacalność);
- próba ekspansji rynkowej bez dostatecznego kapitału (przy braku dokapitalizowania prowadzi to do niewypłacalności; wiąże się również z nadużywaniem lub wymuszaniem kredytów kupieckich; uzyskanie obcego kapitału – pożyczki, kredytu bankowego – przy braku scenariuszy restrukturyzacji może prowadzić do dalszych problemów płatniczych, a w konsekwencji bezpośrednio do bankructwa);
- fuzje, łączenie podmiotów (dokonywane za cenę niewystarczająco uzasadnioną wartością przejętych podmiotów, która z kolei obciąża koszty, a więc wpływa na rentowność);
- nieprzemyślana strategia finansowa lub jej brak (np. redukcja kosztów czy polityka wysokich upustów cenowych w zamian za wydłużenie terminów płatności

Tab. 1. Przykład wpływu zastosowania wybranych metod i technik rachunkowości kreatywnej na wizerunek podmiotu gospodarczego

Uzyskaniu tendencyjnie pozytywnego wizerunku firmy sprzyja:	Neutralne zafalszowanie, zwane również zaciemnianiem, dokonywane jest poprzez:	Uzyskaniu tendencyjnie negatywnego wizerunku firmy sprzyja:
<ul style="list-style-type: none"> • wykazanie możliwe wysokiego zysku, by wywołać wrażenie rozwoju firmy, np. z uwagi na chęć podwyższenia kapitału, • obniżenie amortyzacji majątku trwałego, • obniżenie wartości rozliczeń międzyokresowych biernych. 	<ul style="list-style-type: none"> • kompensowanie ze sobą pozycji niezgodnych co do istoty, • przenoszenie niepłynnych składników do płynnych, • niewykazywanie w oddzielnej pozycji rozrachunków z dłużnikami wątpliwymi, lecz ujmowanie ich w łącznej kwocie należności, • sztuczne upłynnianie aktywów np. poprzez pobranie od wątpliwych dłużników czeków czy też weksli bez zamiaru puszczenia ich w obieg, w celu wykazania w ten sposób w bilansie wyższej wartości w pozycji „inne środki pieniężne” zamiast w pozycji „wątpliwi dłużnicy”. 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazanie możliwe niskiego zysku, • utrzymanie odpisów lub wypłat z zysku na możliwie niskim poziomie, • ustalenie stałej procentowej dywidendy w dłuższym okresie mimo osiągnięcia relatywnie wyższych zysków, • wykazanie straty bilansowej, • wykazanie braku płynności finansowej, • podwyższanie amortyzacji składników majątkowych, • tworzenie wysokich rezerw na wątpliwych dłużników, nieuzasadnione realnie występującym ryzykiem.
Cel		
<p>Celem staje się wypracowanie określonych postaw u odbiorców sprawozdań finansowych, np.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wierzyciele powinni skłaniać się do utrzymania lub podwyższenia gotowości kredytowej; • udziałowcy powinni być zachęcani do nabycia udziałów (ukrycie ryzyka finansowego); • pracownicy powinni odnieść wrażenie, że w przedsiębiorstwie mają zapewnione wynagrodzenie; • klienci natomiast powinni nabrać przekonania, że będzie zapewniona nieprzerwana realizacja usług i zawartych umów (utrzymanie dostępu do źródeł finansowania). 	<p>Celem staje się zafalszowanie (zaciemnienie) prawdziwej, realnej kondycji finansowej przedsiębiorstwa, sterowany wpływ na wskaźniki finansowe (będące podstawą do oceny zadłużenia czy kontynuacji działalności jednostki).</p>	<p>Celem staje się uniknięcie lub ograniczenie zobowiązań podatkowych, nieujawnienie pełnej skali wyjątkowo wysokich zysków, wywołanie obniżenia kursu akcji, by zniechęcić do spółki drobnych akcjonariuszy i skłonić ich do pozbywania się akcji po niskich cenach na rzecz większościowych akcjonariuszy, czy też, przy rozwiązywaniu spółki i podziale majątku, wypłacenie ustępującym wspólnikom możliwie małych kwot likwidowanych udziałów.</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie K. SCHNEIDER, *Falszowanie bilansów*, „Serwis Finansowo-Księgowy” nr 23/1998, s. 16–18 oraz G. KUHLMANN, *Bilanztheorie – Bilanzpolitik – Sonderbilanzen*, Universität Rostock 1994, s. 47, za: R. KAMIŃSKI, *Polityka bilansowa w kształtowaniu wartości księgowej przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2001, s. 24.

w celu przyspieszenia sprzedaży; polityka zachęt do składania zamówień przez klientów z dużym wyprzedzeniem zapycha kanały dystrybucji);

- źle przeprowadzona restrukturyzacja (ograniczenie kosztów przez likwidację stanowisk pracy może prowadzić do istotnego obniżenia przychodów, co z kolei zagraża dalszej kontynuacji działalności jednostki; dezorganizacja po zwolnieniu kluczowego personelu kierowniczego);

- gwałtowne wzrosty produkcji (zanim nastąpi faza równomiernego wzrostu firmy w przypadku nowych technologii czy produktów; wzrost obrotów nie może zastąpić w dłuższym okresie braku rentowności – załamanie jest wtedy naturalną korektą tendencji gwałtownego wzrostu).

W warunkach dekonjunkury bądź kryzysu w przedsiębiorstwie funkcje informacyjna i kontrolna rachunkowości schodzą na dalszy plan, a rachunkowość staje się „strategią” działania, narzędziem mogącym posłużyć do manipulowania odbiorcami informacją ze sprawozdań finansowych. Narastającym problemom operacyjnym ma wtedy pomóc prezentacja pozytywnych wyników ekonomicznych i czasem nawet „wymyślna” interpretacja zasad rachunkowości najczęściej przejawia się w obszarach przychodów i kosztów (dążeniu do ich zniekształcenia) – tabela 2.

Niewątpliwym problemem, wynikającym ze współczesnej funkcji stymulującej rachunkowości, w której najważniejsza staje się generowana i prezentowana informacja finansowa (będąca rozwiązaniem kwestii asymetrii informacyjnej pomiędzy zarządem

przedsiębiorstwa, właścicielem kapitału i innymi użytkownikami informacji finansowej), jest właściwa polityka zakresu ujawnień. Ich wysoki poziom rekompensuje właścicielowi kapitału brak monopolu informacyjnego znajdującego się w posiadaniu zarządzających majątkiem (menedżerów) oraz jednocześnie staje się narzędziem przydatnym w podejmowaniu decyzji przez potencjalnych inwestorów¹³. Takie ujęcie rachunkowości finansowej jeszcze bardziej podkreśla jej perspektywny charakter, który, kształtowany wymaganiami gospodarki rynkowej, był przypisywany najczęściej rachunkowości zarządczej¹⁴. Należy oczekiwać, że zakres tego rodzaju informacji będzie ulegać rozszerzeniu, będąc jednocześnie głównym czynnikiem wzrostu przydatności informacyjnej sprawozdawczości finansowej.

Podsumowanie

Liczne skandale, związane z „kreatywną” (agresywną, oszukańczą) rachunkowością, oszustwami zarządów i aktywnym udziałem niektórych audytorów w poważnych nadużyciach, zachwiały społecznym zaufaniem do rzetelności i wiarygodności sprawozdań finansowych. W celu jego odbudowania konieczne stało się położenie w rachunkowości szczególnego nacisku nie tylko na etykę wykonywania zawodu, ale również na przestrzeganie podstawowych zasad rachunkowości, w tym przede wszystkim fundamentalnej zasady *true and fair view* (prawdziwego i rzetelnego, czy jak to kiedyś trafnie określano, wiernego obrazu sytuacji finansowej przedsiębiorstwa)¹⁵.

Tab. 2. Zarys metod manipulowania przychodami oraz działań zniekształcających koszty

Najpopularniejsze metody manipulowania przychodami – inżynieria rachunkowości kreatywnej	Najpopularniejsze metody zniekształcania kosztów – inżynieria rachunkowości kreatywnej
<p>I. Przedwczesne uznawanie przychodów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ujęcie w księgach przychodów z tytułu usług (poza długoterminowymi), które świadczone będą dopiero w przyszłości, • uznanie przychodów, w odniesieniu do których istnieje wątpliwość co do ich osiągnięcia, • wystawienie faktur na produkt, który jeszcze nie opuścił zakładu, • ujęcie wpływów z umowy wieloletniej jako przychodu bieżącego. <p>II. Ujęcie w księgach przychodów fikcyjnych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ujmowanie przychodów ze sprzedaży, mimo że wiadomo, że będą one przedmiotem korekty, • księgowanie oszacowanych przychodów fikcyjnych, • uznawanie przychodów w przypadku zamiany podobnych aktywów, • księgowanie robót wykonanych przez podwykonawców jako własnych. <p>III. Przesunięcie przychodów do okresów późniejszych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przesunięcie momentu uznania przychodów w porozumieniu z odbiorcami (ustalenie dnia fakturowania), • manipulowanie datą uznania przychodów na przełomie roku obrotowego (okresu sprawozdawczego). 	<p>Manipulowanie kosztami polega m.in. na:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nieutworzeniu rezerw na różnego rodzaju tytuły kosztów, które na pewno wystąpią w przyszłości, bądź utworzeniu zbyt dużych rezerw, by w przyszłym okresie rozwiązać je, podwyższając sztucznie przychody danego okresu, • księgowaniu kosztów działalności jako środków trwałych lub inwestycji, • nieksięgowaniu trwałej utraty wartości aktywów lub zanizanie utraty ich wartości, • przesuwanie kosztów bieżącego okresu w ciężar przyszłych okresów (nieprawidłowa aktywacja kosztów), • manipulowaniu datą ujmowania kosztów na przełomie okresu obrotowego (okresu sprawozdawczego).

Źródło: opracowanie własne na podstawie W. WĄSOWSKI, *Kreatywna rachunkowość. Falszowanie sprawozdań finansowych*, wyd. 2. rozsz., Difin, Warszawa 2010, s. 25–30 oraz M. HULICKA, *Oszukańcza sprawozdawczość finansowa – wpływ rzetelnej rewizji finansowej na efektywność nadzoru korporacyjnego i ograniczenie asymetrii informacji na rynku kapitałowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 62–65.

Ponieważ rzeczywistość gospodarcza jest znacznie bogatsza od przepisów prawa ją regulujących, w rachunkowości, poza obszarami ściśle unormowanymi, występują także pola swobodnego działania. Dają one przedsiębiorstwu sporządzającemu sprawozdanie finansowe możliwość wyboru, którego granice nie są dokładnie określone. Kreatywna rachunkowość, stosowana w sposób niekolidujący z przepisami prawa, może służyć np. do zmniejszenia lub przesunięcia w czasie zobowiązań podatkowych, poprawy zdolności kredytowej firmy ubiegającej się o kredyty czy też maksymalizacji nadwyżki finansowej.

Należy stanowczo podkreślić, że kreowanie wybranych wartości nie oznacza automatycznie naruszenia przepisów prawa, ale może powodować odbiór i ocenę sytuacji przedsiębiorstwa w sposób „sterowany”. Jest to związane z polityką rachunkowości, która stanowi istotny element sprawozdawczości finansowej. Wiedza o formach i instrumentach rachunkowości jest użyteczna dla sporządzających sprawozdanie finansowe, ale też niezwykle ważna dla jego interpretacji i oceny przez czytających.

dr hab. Ewa Śnieżek, prof. UE
mgr Michał Wiatr
Katedra Rachunkowości
Wydział Zarządzania
Uniwersytetu Łódzkiego

PRZYPISY

¹⁾ Por. L. MICHALCZYK, *Współczesne nurty rachunkowości w aspekcie realizacji celów ekonomicznych przedsiębiorstw*, „Przegląd Organizacji” nr 2/2011, s. 34–38.

²⁾ *Ibidem*, s. 38.

³⁾ POR. E. MACZYŃSKA, *To zwykła defraudacja*, „Rzeczpospolita”, 9 sierpnia 2002 r.

⁴⁾ Ocena jako synteza wyników analizy informacji finansowych, analizy porównawczej alternatywnych źródeł finansowania i analizy z perspektywy rynku kapitałowego.

⁵⁾ Działania te definiowano jako „agresywny plan marketingowy”. Zob. C.W. MULFORD, E.E. COMISKEY, *The Financial Number Game. Detecting Creative Accounting Practices*, Wiley, New York 2002, s. 28–30.

⁶⁾ M. BREWSTER, *Unaccountable. How the Accounting Profession Forfeited a Public Trust*, Wiley, Hoboken, New Jersey 2003, s. 72–74.

⁷⁾ C.W. MULFORD, E.E. COMISKEY, *The Financial Number...*, *op. cit.*, s. 55–60.

⁸⁾ Ilekroć jest mowa o „fryzowaniu zysków, rasowaniu sprawozdań, wygładzaniu zysków, sterowaniu wynikiem finansowym czy upiększaniu prawdy”, oznacza to stosowanie rachunkowości agresywnej.

⁹⁾ Por. szerzej E. ŚNIEŻEK, *Sprawozdawczość przepływów pieniężnych: krytyczna ocena i propozycja modelu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008, s. 43–60.

¹⁰⁾ Por. H. LITWIŃCZUK, *Prawo bilansowe i podatkowe podmiotów gospodarczych*, KiK, Warszawa 1993, s. 131.

¹¹⁾ Autorka używa dość mocnych słów, nazywając kreatywną (oszukańczą) sprawozdawczość finansową jedną z patologii gospodarki rynkowej. Jednocześnie wyraźnie podkreśla, że jest ona zjawiskiem nieuchronnym, które w dobie globalizacji nie zna granic. Por. M. HULICKA, *Oszukańcza sprawozdawczość finansowa – wpływ rzetelnej rewizji finansowej na efektywność nadzoru korporacyjnego i ograniczenie asymetrii informacji na rynku kapitałowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 62–65.

¹²⁾ Zob. szerzej: W. WĄSOWSKI, *Kreatywna rachunkowość. Falszowanie sprawozdań finansowych*, wyd. 2. rozsz., Difin, Warszawa 2010, s. 25–30.

¹³⁾ „Inwestorzy pozbawieni oficjalnego dostępu do informacji wewnętrznych skazani są na istniejące sprawozdania finansowe oraz samodzielną ocenę stopnia realizacji strategicznych celów przedsiębiorstwa, co może być obarczone znacznym błędem”. Zob. G.K. ŚWIDERSKA, *Audit – konsekwencja rozszerzenia zakresu informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych*, referat na I Dorocznej Konferencji Auditingu, Warszawa 23–24 listopada 2000, s. 4.

¹⁴⁾ Por. M. GMYTRASIEWICZ, *Dylematy współczesnej rachunkowości. Artykuł dyskusyjny*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” nr 32 (88), SKwP, Warszawa 2006, s. 89.

¹⁵⁾ Zob. szerzej: E. ŚNIEŻEK, *Sprawozdawczość przepływów pieniężnych...*, *op. cit.*, s. 52–56.

Summary

The article addresses the issue of creative and aggressive accounting in the global business environment of XXI century. The authors consider the impact of creative and aggressive accounting chosen methods and techniques on the corporate image of the entity. They also identify the most popular methods of revenues and expenditures manipulation.